

A II. Vatikáni Zsinat Céljai És Mozgató Eszméi

A zsinat tanítása ma már a kiadott okmányok alapján leírható, sőt eszmei irányvonalait követve egységes rendszerbe is foglalható. Az elméleti épület szemléletével és elemzésével azonban csak részben érintjük a zsinat eredményeit. Amit a zsinati tanítás, a 4 konstitúció, a 9 dekrétum és a 3 deklaráció tartalmaz, az a kimondottan zsinati munka, tehát a tárgyalások és a viták eredménye. A zsinat igazi, reális gyümölcseit csak néhány évtized múlva kezdhethjük felmérni. Igen, a zsinati határozatok és rendelkezések valamit el akartak indítani, amit lehet ugyan elméletnek és praxisnak nevezni, de voltaképpen tudatalakításról és belső magatartások megváltoztatásáról van szó, amelyek hatása csak később jelentkezhet. A zsinat lelki mozgalom, szellemi átállítás kialakítására törekedett. Mint nagy reménysekkel teli kezdetet, mint csírázásra elültetett magot kell értékelnünk. Így a jelen pillanatban felállítható mérleg csak arra adhat választ, mit akart a II. Vatikáni zsinat? Milyen indítékokból született, milyen irányvonalakat követett a négy ülészak, melyek azok a jellegzetes szempontok, amelyek a zsinat tanítását egységes egészbe foglalják? Mindezekre választ adni a zsinat utáni időszak, a „postconciliaris” eligazodás első fontos feladata.

János pápa felismerései

XXIII. János pápa, akit előrehaladott korára való tekintettel sokan átmeneti pápának neveztek, 1959. január 25-én, Szent Pál megtérésének ünnepén a Szent Pál bazilikában tartott ájtatosság befejezése után a bíborosokkal átvonult a templom melletti ősi bencés apátságba és itt mindenki csodálkozására bejelentette az egyetemes, az öikuménikus zsinat egybehívásának tervét. Még ezután sem hitt mindenki abban, hogy a zsinat valóban össze is fog ülni. Már az előkészület elején nagy nehézségek jelentkeztek: ma, amikor a püspökök száma az I. Vatikáni zsinat óta megnégyszeresedett, amikor oly szerteágazóak a világ különböző pontjain az egyház problémái, amikor nehéz volt megfogalmazni, miért is van szükség zsinatra, sokan aggódva borúlátókká lettek és nem kevesen arra is gondoltak, hogy az előkészületeknél tovább úgy sem lehet jutni, az új pápa pedig meg fogja gondolni a zsinat egybehívásának tervét.

János pápa nem egyszer úgy nyilatkozott, hogy a zsinat összehívásának gondolatát isteni ihletés adta. János kétségtelenül karizmatikus, tehát rendkívüli lelki adományokkal felruházott egyéniség volt. Ma már úgy látjuk, Isten különös választottja és küldöttje, akinek egyszerűsége és természetessége, közvetlensége, nyíltsága és tárgyilagossága, de főleg nagy emberszeretete biztosíték volt ahhoz, hogy Isten akaratának aláztos és bátor eszköze lehessen. A zsinatot a pápa hívta egybe, de ez a jó Isten akarata volt.

A zsinat célkitűzéseit XXIII. János pápa jelölte meg. Ezek: 1. az egyház belső reformja, 2. a megújított egyházat vonzóvá tenni az elszakadt keresztény testvérek előtt, hogy katolikus részről semmi sem állhasson a keresztény egység megvalósításának útjában, végül 3. az egy-

ház forduljon a világ felé, minden ember, hívők és nem-hívők felé, hogy termékeny párbeszédben felajánlhassa segítségét az emberiség sorskérdéseinek megoldásában. E célkitűzések mindvégig irányító fogantyúi maradtak a zsinati munkának, és ha olykor úgy látszott, hogy a tárgyalások az eredeti irányvonalaktól eltérnek, a zsinat és a pápa is aggódo igyekezettel terelte vissza azokat az eredeti gondolatmenetbe és főleg a János pápától sugallt szellemi légkörbe. Így joggal mondhatjuk, hogy a II. Vatikáni zsinat „János pápa zsinatja” marad.

János pápának az egyház belső reformjára vonatkozó törekvéseit és elgondolásait sokszor elemezték. Hogy mit értett rajta, arra jellemző az a kis epizód, ami a pápa dolgozószobájában történt. Egy tengerentúli püspök volt jelen és megkérdezte a pápát, miért is akar zsinatot? A pápa felkelt, kinyitotta az ablakot és csak annyit mondott: a zsinatra azért van szükség, hogy friss levegő áramoljon az egyházba. Ha most visszafelé pillantunk, akkor a pápától beindított és a zsinatra bízott reformot az egyház minden tagjára kötelező erkölcsi programnak is nevezhetnők. VI. Pál pápa a zsinati jubileumot meghirdető rendelkezésében nyomatékosan figyelmébe ajánlja „minden keresztény hívőnek azt a csodálatos lelki változást, ami csak az emberi lélek legbensejében jöhet létre, a bánat erényének felszítását és ezzel a belső megtérést”. A zsinat hangsúlya azonban kezdetől fogva kimondottan az egyházra mint egészre tevődött át, az egyházi szervezetre, a hívőkből és papokból álló egyházi közösségekre és az egyháznak a világgal való találkozási pontjaira. A zsinat az egyház minden területére kiterjedő megújulást, felfrissítést és megfiatalítást hirdetett meg.

Altalában azt mondják, ne akarjunk túl bonyolult választ keresni arra, honnan eredt a pápának az a világos meglátása, hogy az egyházban halaszthatatlanul megújulásra van szükség. A felelet a legegyszerűbb. A sokat utazó, a valóságot őszinte nyílt tekintettel szemlélő papban, püspökben és egyházi diplomatában az évek hosszú során formálódtak ki azok a diagnózisok, amelyek a világ püspökeinek többségében is mint nyugtalanító jelenségek jelentkeztek: az élet elszakad, a világ elidegenedik az egyháztól, az egyház mintha nem beszélne a mai ember nyelvén, bizonyos úr tátong a hierarchia és a hívek között, az egyház kormányzati szervezetét nehézkességek és merevség köti meg, előregedett formák és szokások formalizmust látszanak előidézni, történelmileg kialakult külsőségek sokszor eleven tartalmakat takarnak el, túlságosan tradicionális és túl merész újító teológiai áramlatok állnak egymással szemben, elavult pasztorációs eszközökkel dolgozunk, amelyek a lelki élet igazi csörgedezését megsorvasztják, stb. Az egyháznak ki kell lépnie elzárkózottságából, alkalmazkodnia kell az élet folyásához; sohasem azonosíthatja magát a világ hibáival vagy tévedéseivel, de el kell ismernie, hogy a világ és benne az ember állandóan fejlődik, Isten akarata szerint is a mindig teljesebb emberi és emberiségi kibontakozás dinamikájában áll, és az egyház ezt a mindenkori embert egyéni mivoltában és közösségi törekvéseiben kapta örökségbe Krisztustól.

Az egyház történelmisége

Kezdetől fogva világos volt, hogy az egyház jelen helyzetét érintő vizsgálatok és megállapítások dogmatikus revíziót az egyház tanításában nem tesznek indokoltá. A zsinati atyák nagy többsége azonban János pápa eltökélt szándékával indult Rómába: „Az egyháznak mindig jobban

azonosítania kell magát a belső megújulás gondolatával.” A reformáláshoz elegendőnek bizonyult néhány igazság erősebb előtérbe helyezése vagy egymás közötti kiegyensúlyozása. Így elsősorban megszokott egyházzszemléletünkben kellett észrevenni az eltulodásokat és hiányokat. Az egyházfogalom tartalmi elemei között mintha felbomlott volna a szerves egység és összefüggés. Ennek megállapításával a zsinat valóban megtalálta a maga „kritikai alapját”, sajátos történelemszemléletét, amelynek helyes megítélése sok idősebb püspöknél nehézséget is okozott.

Az egyház emberi oldalát tekintve éppen úgy történelmi változásoknak van alávetve, mint más földi valóság. Tehát sohasem lehet lezárt, külső megjelenésében kész épület. Mint az Isten országának földi előkészítője sok tekintetben sohasem befejezett. Avulásnak kitett elemei is vannak, amelyeket az idők folyamán ismételtlen le kell vetnie magáról. Változásoknak nem lehet alávetve az egyháznak Krisztustól kapott alkotmánya, a pápa főségére és a püspökökre épített hierarchikus tagoltsága és szervezete, az egyház szentségi struktúrája és főleg a természetfeletti módon a Szentlélek által tevékenykedő Krisztussal való titokzatos kapcsolata és azonossága. Ami az egyházban változik, az látható közösségi szervezetének az étellel és a mindenkori emberiséggel kialakított viszonya és ennek sok-sok módozata. Ha ezek már inkább bénítólag mint serkentőleg hatnak, le kell azokat nyesni az egyház fájáról. Az egyház történelmiségének ilyenén való felfogása és értékelése adta meg a bátorságot ahhoz a tételhez, amelyhez a reformáció óta óvatosságból vagy védekezésből már nem nyúltunk: „Ecclesia semper reformanda” — az egyház állandóan megújulásra szorul. Ez a kitétel belekerült az egyházzról szóló zsinati konstitúcióba is.

János pápa a szeretet embere volt. Szenvedélyesen belekapaszkodott az Ige megtestesülésével földre jött isteni szeretet átalakító erejébe, és ahogyan egyénisége, megnyilatkozásai és tettei az evangéliumi szeretet őszinteségét és vonzását sugározták ki maguk körül, úgy a zsinattól sem várt egyebet, minthogy az egyház a modern világban is vállalja „a szeretet lekötelezettségét az emberi történelem iránt”. Az egyház történelmiségének e pozitív vonatkozása adott szárnyat a zsinat legjellegzetesebb témakörének, „Az egyház a mai világban” elnevezésű zsinati tervezetnek, majd konstitúciónak. Ebben találjuk meg a legtipikusabb „jánosi inspirációt”, és amit a zsinat itt lefektetett, több akar lenni, mint időszerű szociális tanítás vagy apostoli célszerűségből következő alkalmazkodás, itt az egyház lényegéből fakadó kitarulkozás reagál a mai emberiség minden problémájára. Az egyház bár nem hivatott a „történelemcsinálásra”, de még sem mint kívülálló van jelen a történelemben. Ha az egyház legmélyebb valóságában a megtestesült Isten Fia, az Istenember misztériumainak térben és időben való kiterjesztése, vagyis a titokzatosan továbbélő Krisztus, akkor az egyház és a világ különvalóságukat bár megtartva, egymáshoz vannak rendelve, termékeny egymásrahatásban az isteni megtestesülés folytonosságának szolgálatában állnak.

A megtestesülésben Isten találkozni és egyesülni akart az emberrel. A világba jött, hogy a világ visszatérhessen Istenhez. Amit Isten teremtett, azt magához is akarta emelni és a bűnbeesés után azt meg is változtatta és megszentelte. A megtestesüléssel elindult isteni közlés a Krisztus által alapított egyház révén van jelen a világban. Az egyház az Istennel való kapcsolat jele és eszköze, ezért megnyitottnak kell lennie a világ felé, és a teremtés minden értékét nemcsak elismernie, hanem az Isten világába „betestesítenie”. Mint *D. Chenu* írja, a kereszténység csak tel-

jes elméleti elvonatkoztatásban tekinthető a történelem menete felett álló zárt igazságrendszernek. Ebben az elvonatkoztatásban az egyház is olyan vallásos társulásnak lenne minősíthető, amely abszolút igazságok birtokában, Isten nevében és tekintélyével létezik a világban, és minden más közösségtől mint tőle profán és idegen képződménytől elkülönítheti magát. Az ilyen szemlélet azonban figyelmen kívül hagyja a megtestesülés tényének és Isten és ember egyesülésének történelmi folytonosságát, túlságosan elkülöníti egymástól a természetet és a természetfelettit, a teremtést és a megváltást, és egészen konkrétan, szem előtt téveszti az Isten országának minden emberre és minden földi értékre kiterjedő perspektíváit és az evangélium egyetemes hívását. Az ilyen felfogás valóban elsiklik a világ felett: a világ felépítménye, az emberi lét értékei, az értelem találékonyága, a tudomány haladása, a népek öntudatának kibontakozása, az igazság, a szolidaritás, a testvéri szeretet és a béke eszményei a keresztény megvalósítás számára csupán „alkalmi adottságok” maradnának és nem az emberiség kollektív erkölcsi felemelésének és kegyelmi istenivé tételének tárgyai.

Az egyház még sohasem reagált olyan határozottan a történelemre, mint ebben a zsinatban. A híres XIII. szkéma, „Az egyház a mai világban”, szinte drámai közelségben boncolgatta a mai emberiség sorshelyzetét, tárgyalását a zsinat az „irgalmas szamaritánus” együttérzésével, aggodásával és segíteni akarásával kísérte végig. Nincsen még egy ilyen egyházi dokumentumunk, amelyben annyira szóhoz jut az emberi, mint ebben a konstitúcióban. Chenú szerint a konstitúció alcíme az lehetne: „az egyház önmagára reflektálva a történelem folyásában saját isteni-emberi valóságának tudatára ébred.” Ez az önfelismerés nyilvánítja ki újból, hogy a keresztény üdvösségtörténet, az Istennek és az embernek találkozása és együttműködése. Minden földi igazság és érték az értünk emberré lett Isten misztériumában, az Isten szeretetében válik üdvösséget teremtő valósággá.

János pápa korunk igényeiből, az „idők jeleiből” olvasta ki az egyház üdvösségtörténelmi küldetésében gyökerező feladatok újrafogalmazását: amire a mai emberiségnek legjobban szüksége van, az a mennyei Atyának a Fiú Istenben megtestesült és felénk kinyilvánított szeretete, amelyben nekünk embereknek egymás testvéreivé kell válnunk. Az egész világ felett elviharzott háborúnak nagy sérültje, a szeretet, még nem tért vissza közénk. Vissza kell hoznunk! E szeretet konkrétizálása képezte a XIII. szkéma anyagát: az emberi személy méltóságának, az emberi közösség szolidaritásának, a földi értékek és javak, a haladás pozitív megítélésének, a háború és béke kérdéseinek a krisztusi tanítás alapján való megvilágításában. A zsinat bámulatos megnyitottsággal fordult a modern világ és annak haladása felé, sikra szállt a kulturális alkotás szabadsága mellett, elismerte a tudományok jogos autonómiáját, a társadalom, az állam, a politika különálló evilági rendiségét, elítélte a háborút és latba vetette erkölcsi erőit a béke érdekében.

Az „aggiornamento” és a pasztorális megújulás

János pápa a zsinat számára konkrét munkatervet jelölt ki: „A zsinat a mai ember várakozásainak megfelelően határozza meg az egyház üdvösségközvetítő munkáját, főleg ennek módszereit és eszközeit.” A pápa újító elgondolásait egyetlen szóba is tömörítette, és ez az „aggiornamento”, amin nem szabad mást értenünk, mint „korszerűsítést”, a je-

len követelményeikhez való alkalmazkodást. Az egész zsinatnak e szó tartalma adott sajátos szellemi veretet és mai, modern jelleget. Ne értsünk rajta pusztá vagy szolgálai lélektani alkalmazkodást. „Aggiornare” annyit jelent, mint napirendre tűzni, a nap szintjére felemelni, felértékelni. A zsinati „aggiornamento” az evangéliumi tanítást a kor követelményeinek megfelelően újból fel akarja értékelni, benne korunk kérdéseire választ keresni.

A korszerűsítésre való törekvést a már említett korszerűtlenségek indították el, de, mint később látni fogjuk, pozitív belső indítékokból öltött testet. A zsinatnak először is magáévá kellett tennie azt a „kritikai alapot”, amely a külső egyházban az elavult történelmi képződmények és rárokódások eltávolítására vállalkozott, de ez bensőleg szükségyszerűen magával hozta az eredeti alapokhoz, a forrásokhoz való visszatérést is. A zsinat ezért gyökereiben, evangéliumi tartalmában akarta felülvizsgálni az egyház krisztusi küldetését, hogy mai értékeléssel felismerhesse örök hivatásának igazságát, erejét és szépségét. Ez az „önigazolás” biztosította a zsinat egységes akaratát: az egyház a modern világban is merje vállalni a benne szüntelenül tevékenykedő Szentlélek Isten erejének és tüzeinek tudatában krisztusi misszióját.

De elemezzük tovább az „aggiornamento” tartalmát. A zsinat a mai emberhez, az egész emberiséghez akart fordulni. Talán a történelem egyetlen korszakát sem mozgatta annyira szellemi akarásában az ember és az emberiség kérdése, mint a XX. századot. A zsinat ezért nem tanokat, nem dogmákat akar felülvizsgálni vagy megerősíteni, hanem az istenkereső ember, a világban tevékenykedő ember, az embertársával együtt élő ember problémáira keres természetfeletti fényt saját kinyilatkoztatott tanításában.

Az „aggiornamento” így akaratlanul is pasztorális zsinatot hozott létre. Az egyháznak a mai emberiséghez való viszonyulását kellett nyílt vizsgálat tárgyává tenni. Ez az alapvonás adta meg a zsinatról közben és utána elhangzott megállapítások jellegzetességeit: a zsinat egyszerre befelé és kifelé tekintés volt, nem az egyházi tanok és törvények biztosítása és megvédése végett, hanem ezek megtisztítása és új erővel való felruházása miatt; a zsinat nem akart lezárni, hanem megnyitni, nem a maga igazáért érvelő és tekintélyi hívó szóval kívánt az elszakadt testvérekhez és a kívülállókhöz fordulni, hanem fel akart tárulkozni, ő akart elmenni a világba az emberek közé. Ez a keresés és találkozni akarás, keresni azt, ami elveszett, ami hazatérés után vágyódik, gyógyítani mindazt, ami beteg, ez a nyílt, őszinte készenlét Krisztusnak, „a lelkek pásztorának” (1 Péter 2, 25), „a juhok nagy pásztorának” (Zsid. 13, 20) személyét varázsolta a zsinati aulába és a pápával egyesült püspökök a „jó pásztor” nyomdokaiba akartak szegődni, hogy Krisztushoz vezessék a nyáját, vele egyesítsék papjaikat és híveiket.

Nézetem szerint későbbi elemzés egyszer ki fogja mutatni, hogy a zsinati dokumentumokban végigvonuló Krisztus-kép a szinoptikusoknál, de főleg a Szent János evangéliumában szereplő jópásztorkép vonásait hordja magán. A jó pásztor, Krisztus, a jövendölések szerint ugyan az újszövetségi nép Isten-királya, a nyáj ura is, de vonásai elsődlegesen az Isten Fiát állítják elénk, aki az Atya szeretetét nyilvánította ki az embereknek. A János-evangélium 10. fejezeté valójában az egyház konkrét képét írja le. A pásztor fogalmi jelentése szerint a reá bízott juhok vezetője, gondozója, védője és őrzője; az erős és megbízható ember, aki meg tud küzdeni a nyáj életéért, de egyúttal a nyáj gyengéd barátja is, aki

tele van megértéssel és szeretettel. A jó pásztor tekintélye vitathatatlan: nem hatalmon, hanem gondoskodáson és szereteten alapszik. Krisztus azt mondta magáról, hogy ő az egyetlen pásztor, ő a közvetítő és az ajtó a juhok felé, ő adja át másoknak a pásztori hivatalt és hatalmat. A pásztor és a juhok között kölcsönös megismerésen alapuló sajátos bensőséges életkapcsolat alakul ki, ami nem más, mint az a kölcsönös szeretet, amely az atyát és a Fiút köti egybe. Jézus a tökéletes pásztor, aki életét adja övéért. Íme az „egyház „legemberibb” képe: Krisztus és a nyáj egysége és életközössége a közbekapcsolt hivatalos pásztorokon keresztül.

A pásztorok felelősek a nyájért és mindenkiért, aki valamiképpen is a nyájjal kapcsolatban van. Isten országába és az azt előkészítő nyájba, az egyházba minden ember meghívást kapott. A zsinat ennek a felelősségvállalásnak tudott új horizontot és súlyt adni. Az öt világrészből Rómába jött mintegy 2500 püspök nagy élménye az első pillanattól fogva az volt, hogy nyílt és őszinte beszélgetésben azonos problémáikat feltárva és megismerve, a közös aggodásban és segíteni akarásban egymásra találtak. A pásztorok tekintélye gondoskodáson és szereteten alapszik. Krisztus az apostoloknak és azok utódjainak, a püspököknek adta át saját pásztori hivatalt és hatalmát, és ők Péter utódjával, a pápával együtt közösen felelősek az egyház kormányzásáért. A zsinat nagy megelégedéssel visszaállította és a mai követelményeknek megfelelően felújította az egyházvezetés ősi ideálját, a püspöki kollegiálitást. Minden püspök saját egyházmegyéjében Krisztustól származó közvetlen megbízatással az Isten népének reá bízott részlegét kormányozza, de amikor több pásztor van, kell legfőbb pásztornak is lennie, aki az Isten népe, az egész egyház felett külön megbízást is kapott Krisztustól, hogy a pásztorok egységét és az egész egyház javát elősegítő együttműködését biztosítsa. A zsinat nem csorbította, inkább új fénybe helyezte a pápa főségét. „A püspökök lelkipásztori feladatai” című dekrétumban a zsinat mint külön feladatot jelölte meg a püspöki konferenciákkal megalakítandó „helyi kollegiálitást”, amelyet lefelé a püspökök mellé épülő papi kollegiálitásnak, a presbyteriumnak kell majd lezárnia. A VI. Pál pápa által létesített püspöki szinódus már a kollegiálitás konkrét és fogható szerve és az egyház „pasztorális agglomerantójának” egyik legkézzelfoghatóbb eredménye.

A pasztorális felelősségvállalás szívverése érződik továbbá a zsinatnak a vallás szabadságról, az ateizmusról, az ökumenizmusról és a nem-keresztény vallásokról tett nyilatkozataiban is. A zsinat a gondoskodó pasztorális lelkiületet nemcsak az egyház hivatalos vezetőiben, hanem az egész egyházban, tehát a hívekben is fel akarta éleszteni. Ebben a szellemben fogalmazta meg a zsinat az ateizmussal kapcsolatban megértő kijelentéseit. A vallás szabadság deklarációja mögött az emberi személy méltósága és a lelkiismereti szabadság iránti tisztelet áll. Erre építve születtek meg a zsinat tiszta állásfoglalásai a nem-keresztény vallásokkal és a keresztény felekezetekkel kapcsolatban. Itt is új alapokra való helyezkedésről van szó, amit egyszerűen értékelimerésnek nevezhetünk. Ez különösen az ökumenizmusról szóló dekretumban jut kifejezésre, amely új korszakot nyit meg az egyháznak a nem katolikus keresztényekhez való viszonyában. A zsinat után már nem beszélünk „kívülálló” keresztényekről, „eretnekekről” és „szakadárokról”, hanem testvéri egyházi közösségekről vagy egyházakról, mert ugyanannak a Krisztusnak keresztiségében részesültek és ugyanabban az Űrban hisznek. Ez a közös krisztusi alap egy család tagjaivá teszi a keresztényeket, mert sokkal több az, ami egybeköti a testvéreket, mint ami elválasztja őket. A zsinat teljes egészében „ökume-

nikus *aggiornamento*” is akart lenni és testvéri atmoszférában elindította a dialógust.

De fordítsuk tekintetünket ismét befelé. Az egyház belső reformjának első célkitűzése valóban a pasztorális megújulás volt. Ez nemcsak a papságot, hanem a világi hívőket, a laikusokat is a legátfogóbb módon érinteni akarta. Innen érthető, miért lett a liturgia központi kérdéssé és miért állapíthatták meg sokan, hogy a II. Vatikáni zsinat már akkor is elérte volna célját vagy érdemes lett volna azt egybehívni, ha csak a liturgiáról szóló konstitúció jelenik meg. Ez a dokumentum fejezi ki legszembetűnőbben a kiemelt pasztorális hangsúlyt: Krisztust kell a középontba állítani és a hívek közösségét Krisztus személyével és megváltásművével a legelevenebb kapcsolatba hozni. A liturgia lényege és feladata, hogy Krisztus és az egyház misztériumát, a bennük való részese-
sedést keresztény lelki életünk forrásává tegye. Istennel való kapcsolatunkban így a liturgia valóban a csúcspontot jelenti, ahogyan a konstitúció mondja: Isten népének, a papságnak és a hívőknek a keresztény kultuszközösségben való egybefogása „Krisztus által, Krisztusban és Krisztussal” különösképpen a megváltó keresztdozat, az eucharisztia közös ünneplésében, a szentmisében.

A liturgikus konstitúció annyi régen elfelejtett kincset hozott ismét felszínre, hogy ez a megújulás már önmagában is biztosítani tudná a belső reform elindítását. A benne érvényre jutó pasztorális szempont két sarkpontja: Krisztus, és a körülötte egybegyűlt közösség. Ez az a két pillér, amelyre a zsinati okmányok tanítása szintéziseiben épít. Ez a felépítmény nyilvánvaló a liturgikus konstitúcióban, forrásaival együtt dogmatikus kifejtést nyert az egyházzal szembeni konstitúcióban is. De ugyanez a pasztorális aláfestés vonul végig a püspökök lelkipásztori feladatairól, a papság szolgálatáról és életéről, a szerzetesi élet felújításáról, az egyház missziós tevékenységéről, a világi hívek apostolkodásáról és a papnevelésről szóló zsinati határozatokban is. Nemcsak a felszentelt papság, de minden hívő is Krisztus papságának a részese. Az Isten népének közösségében a püspököknek és a papoknak külön kiválasztás, meghívás és megbízás alapján kell teljesíteniük a szolgálati papság kegyelemkövetítő munkáját, a szerzeteseknek és a hívőknek pedig mint a Krisztustól eredő egyetemes papság részeseinek kell életük példájával és tanúságtételével Krisztus igazságát hirdetni — tehát ők is pásztorok — és a keresztény kultuszközösségben saját lelki áldozataikat bemutatni — tehát ők is papok. Az egyház minden tagjának, a püspököknek, a papnak és a hívőnek az elveszett bárány keresésére induló Krisztust kell követnie.

Így valóban azt mondhatjuk, hogy az „aggiornamento” újítási elve — „az egyház a jó pásztor küldetésében forduljon a mai emberiséghez” — már az indulásnál meghatározta a zsinat három jellegzetes vonását, pasztorális, ökumenikus és missziós vagy apostolkodási jellegét. Ez a hármas szempont végigjárja valamennyi zsinati dokumentumot és a zsinat tanítását szerves, egységes egésszé formálta. A zsinat az egyház örök tanítását vonatkozásba akarta hozni a mai emberiséggel, annak minden problémájával, figyelembe véve azt a nagy történelmi átalakulást, amelyen a mai emberiség szellemileg, lelkileg, társadalmilag átmegegy. Ebben a megközelítésben természetesen az ígértetés, a lelki ráhatás, a kegyelemkövetítés gyakorlati szempontjai is előtérbe kerültek, de ennél fontosabb volt az egymásért felelősséget vállaló keresztény lelkület, a testvéri magatartás, az emberi szolgálat melletti belső állásfoglalás, vagy

egyetlen kifejezéssel: „a hit meggyőződéséből fakadó keresztény küldetési tudat új megfogalmazásának ténye.” Ez vonatkozik a hívókra és a papságra egyaránt az egyház apostoli öntudatának revíziójában.

Az egyházfoglalom felülvizsgálása

A zsinat elsősorban pasztorális zsinat akart lenni és az is maradt. Doktrinális alapok nélkül azonban a pasztorális eligazodáskeresés lehetetlen lett volna. Ez meg is látszott az első ülésszak után. A zsinat elindulásakor nem talált rá a saját módszerére, sok keresés után azonban ez is sikerült és a második ülésszak megnyitó beszédében VI. Pál pápa magát teljesen János pápa hagyatékának lekötelve már megjelölte azt a pontot, amely az egész zsinati munka doktrinális közepe és forrása lett. Ez az egyházfoglalom, az egyház mibenlétének, természetének, szerkezetének, továbbá küldetésének lehető legszélesebb medrű újrafogalmazása vagy körülírása volt. „Az egyház kívánsága és feladata ma, hogy átelmélkedettebb meghatározást adjon saját magáról... egyháztudatunkat, az egyházzal vallott felfogásunkat kell felülvizsgáljunk.” Az egyház ismerje meg önmagát, nézzen saját arcába, meg fogja benne találni a krisztusi vonásokat, az Isten jelenlétét, de meglátja benne az emberi elemeket is, és főleg az utóbbiaknak korunknak megfelelő megtisztításával és felerősítésével, majd bátran hozzáfoghat pasztorális célkitűzéseinek megvalósításához. Ezzel a zsinat sajátos negyedik célkitűzést is kapott, amely mint alaptendencia szintén végig alakította a zsinati munkát. Erre a fogalomtisztázásra okvetlenül szükség volt. Ennek fényében a püspökök megtalálták a zsinati munkához a dogmatikus középpontot, ennek hatósugarában fellelhetők lettek azok a sokszor elszikkadtnak látszó források, amelyekből a pasztorális impulzus, az apostoli lelkesedés, a nehézségek vállalása indítékot kapott a világ újbóli misszionálására. Az egyházzal szóló konstitúció a zsinat központi eligazító dokumentuma lett, a legtöbb zsinati határozat az itt lefektetett tanítás továbbvezetése vagy kiegészítése.

A zsinat eredményeinek értékelésében a *Lumen gentium* konstitúció tantételes szempontjait, vagyis a zsinati tanításnak az egyház dogmatikus lényegére való visszavezetését nem szabad szem elől tévesztenünk. Ha azt akarjuk tudni, hogy a zsinati reform után mi a püspök, a pap, a szerzetes, a laikus hívó feladata, hogy mit tegyen az egyház az elszakadt testvérek és a világ felé, akkor meg kell vizsgálnunk, mi következik mindannyiunk számára a megújított egyházfoglalomból, mire kötelez bennünket az Isten népének tudata és tagsága, mert mindannyian a különböző kegyelmek és szolgálatok szerint Krisztus titokzatos testének, az egyháznak építésére vagyunk hivatva. Az egyházzal szóló konstitúció az egyházat mint isteni-emberi misztériumot írja le, biblikus mélységükben vizsgálja meg az egyházra vonatkozatható szentírási képeket, amelyekből különösen kettőt emel ki: Szent Pál megjelölését, „az egyház Krisztus titokzatos teste”, és az őszövetsegi üdvösségi személetet is magában foglaló „Isten népe” fogalmat. Az egyház hierarchikus szerkezetének leírásában kiemelkedő helyet kapott a püspöki hivatalnak és a pápai primátussal való összefüggésének tisztázása, a püspöki kollegiálitás megfogalmazása. Egészen új színekkel világítja meg a konstitúció a laikus, a világi hívek helyzetét az egyházban. Szintén századok óta nem tisztázott kérdés volt. Az egyházban a hívők „Krisztus életére és halálára” vannak megkeresztelve. Az egyház minden tagja tehát Krisztus titkaiban része-

sedik, Krisztushoz hasonló lett, Krisztussal bizonyos tekintetben azonos. A Krisztustól rendelt szolgálati papság mellett a hívek egyetemes papsága letagadhatlan valóság. A zsinat csodálatos leírásában ismét felújította az „Isten népe”, a Krisztustól megváltott újszövetségi nép, vagyis az egyház egyik legsokatmondóbb biblikus fogalmát. Az Isten népének fogalmában és tudatában az egyház tagjai a keresztyény méltóságban, a Krisztuskövetés és az istengyermekség kegyelmi megjelölésében egyformák, ugyan arra a szentségre és apostolkodásra hivatottak, de különbözőek az egyházban a szolgálati papság és a hívek feladatai.

A zsinat „pasztorális és ökumenikus aggiornamentóját” az idők jelei is indították, de gyökerei az egyház természetében rejlenek. Az emberiség történelmi, civilizációs, kulturális, társadalmi és gazdasági fejlődésének új szakaszában van. Az alkalmazott természettudományok a régítől eltérő világot teremtenek és ezen belül átalakítják az embert is. A közlekedés meggyorsulása, a hírközlő eszközök tökéletesedése, a technikai vívmányok közkinccsé válása egyetlen világot és egyetlen emberiséget alakítanak ki. A modern civilizációban faji, népi vagy nemzetiségi jelleg és elkülönülések nem fognak ugyan eltűnni, mert a természet rendjéhez tartoznak, de a kialakuló új embertípus mint ugyanannak az egyetlen emberi családnak a tagja egyforma jogokat követel, részt kér magának az emberiség történelmének alakításában. Az emberi méltóság és szabadság, az emberi egyenlőség és a föld közös testvéri birtoklása alakítják a mai ember gondolkodását és törekvéseit még a legegyszerűbb csoportoknál is. A történelmi fejlődés ellenállhatatlan tendenciájáról van szó, amelynek talán még igen sokáig súlyos erkölcsi nehézségek állnak az útjában. Egyéni vonalon az egoizmus, az önzés, vagy nevezzük mai nyelvén, az öntelt gazdagság, amely nem hajlandó a világ szegény és éhező millióin a saját feleslegéről való lemondással segíteni. Közösségi vonalon pedig állandó veszedelmet jelent a partikularizmus, minden nemű elhatárolás, a faji és nemzeti góg, a rasszizmus és nacionalizmus rémei, az ezekből táplálkozó szeparacionizmus vagy a mindig szélesebb kiterjeszkedésre éhes politikai hatalom, az imperializmus.

A közösségi felelősség kinyilvánítása

Az ebbe a történelmi szituációba állított egyház az idők jeleit látva, isteni küldetésének tudatában, hozzá akar járulni a nagy emberi család megvalósításához és feltételeinek biztosításához. Lelki és erkölcsi hozzájárulásról van szó. Az egyház e szerepvállalása a lényegéhez tartozik, ez legbensőbb evangéliumi létforrásaiból fakad. Ha volt az egyháznak minden kor számára erkölcsi hivatása, akkor ez ma sem tagadható el tőle. Azonban egyetlen zsinat, tehát a XX. század zsinatja sem lép fel a történelemcsinálás igényével. A történelem alakítása és irányítása nem lehet az egyház közvetlen feladata, ez a világban élő ember hivatása és műve, és egyformán kötelezi a hívót és nemhívót. A zsinat és korunk igényei között az összefüggések azért olyan mélyek — és erre eddig nem is volt példa a történelemben —, mert az örök emberi természet és az evangélium egybehangoztatásából adódnak. A ma kialakuló közösségi ember, valamint a személy és a közösség kölcsönhatásaira, dinamikájára épülő társadalom mint erkölcsi feladat a krisztusi tanításnak nemcsak egészéhez tartozik, hanem teljesen annak középpontjában áll. Amit a legkisebbnek teszünk az emberek között, azt Krisztusnak tesszük. Krisztus törvénye, hogy egymás terhét viseljük. Az evangéliumi tanítás értel-

mében az önszeretet mértékével kell mérnünk a felebarát iránti szeretetet, megbecsülés és segíteni akarás őszinteségét. A zsinati reform az egyházban az egymásért levés, a közösségi felelősség tudatát akarta felfrissíteni és annak a nagy szeretetnek forrásait kívánva „kollektíve” megnyitni, amely az egyház tagjait, a hívőket barátokká és testvérekké teszi Krisztusban a Szentlélek által.

E cél elérésére csupán erkölcsi érvelés vagy lelkesítés nem lett volna elegendő. Kimondottan gyakorlati pasztorációs megfontolások és viták sem vezettek volna eredményhez. Hitbeli magatartás és tudatosítás vált szükségessé. Ezért a zsinat az egyház lényegének és küldetésének a szentírásban kinyilatkoztatott dogmatikus alapjait kutatta fel. Az egyház nemcsak Krisztustól alapított, hierarchikusan tagolt, Péterre és az apostolokra és ezek mindenkori utódjaira épített látható emberi vallásos közösség, hanem belső lényegében Krisztusban a Szentlélek által megvalósult természetfeletti, kegyelmi életközösség. Az egyház Krisztus titokzatos teste, a továbbélő misztikus Krisztus. „Akik megkeresztelkedtetek, Krisztust öltötték magatokra. Nincsen többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert ti mindannyian egy személy vagytok Jézus Krisztusban” (Gal 3, 28). Krisztus jelen van az egyházban, benne és vele él, élte az egyházat Szentlelkével. Ő az egyház feje, a Szentlélek az egyház lelke. Így alakul át a Krisztusban hívők, a „tanítványok” közössége az újszövetség Krisztusban megváltott Isten népévé.

Az egyház tehát az egyik oldalon a hívők és papság látható egyházi szervezetben élő közössége, az Istentől rendelt hierarchikus papság vezetése alatt álló Isten népe, a másik oldalon pedig „Krisztus titokzatos teste”, az egyház minden tagjának kegyelmi kapcsolata Krisztussal és kegyelmi egysége egymás között. Az egyház így természetfelettileg élte-tett eleven egész, „test”, organizmus. Ez az organikus szemlélet teszi lehetővé az egyház emberi és isteni, természetes és természetfeletti, látható és láthatatlan elemeinek szerves egybefoglalását és összetett és mégis egységes egyházfogalomban való kifejezését. Az egyház isteni és emberi oldalának kettősége, illetve egysége teszi kiegyensúlyozottá és ugyanakkor dogmatikus realitásában vonzóvá a zsinati tanítást.

A zsinat a „Krisztus titokzatos teste” és az „Isten népe” egyházképeiből bontakoztatta ki reformtanításait. „Mivel az egyház Krisztusban az emberek Istennel való egyesülésének és az egész emberi nem egységének szentsége, jele és eszköze..., ezért óhajtja a zsinat az egyház természetét és egyetemes küldetését saját tagjai és az egész világ előtt ismét megvilágítani. Ma az egész emberiséget szorosabb társadalmi, technikai és kulturális szálak kötik egységbe. E jelenség mint a kor követelménye sürgeti az egyház küldetésének felülvizsgálását, hogy segítségével a mai emberiség Krisztusban való egységét is megtalálhassa.” Az egyházzal szemben a zsinat minden dokumentuma visszavezethető. Az „aggiornamento”, az egyház korszerűsítésének itt vannak a gyökerei. Egyedüli helyes értelmezését csak innen kaphatja. Nem a kor divatjához vagy a korszellem szembetűnőbb áramlataihoz való külső vagy stílusbeli alkalmazkodással azonos, hanem az egyházon belül azon erők feltárásáról van szó, amelyekre a mai emberiség lelki alakulásának és sorskérdéseinek megoldásában szükség lehet.

Az „aggiornamento” kétségtelenül reális kor-elemzést tett szükségessé. Meg kellett ismerni az „idők jeleit”, az emberiség jelen fejlődési stádiumában társadalmi, civilizációs és kulturális törekvéseit. Korunk

jelei a „kollektív humánium” mélyebb tartalmasodására mutatnak az emberi személy méltóságának, egyenlőségének és közösségi sorsvállalásának vonalain. Az „aggiornamento” első feltétele a realitás és őszinteség. Az egyház meg akarja ismerni a világot, úgy ahogyan előttünk van. Tudomásul veszi a mai emberiséget problémáival, erőnyeivel és hibáival egyaránt. A zsinat ezért nem ítélte el személyeket, csupán a ténymegállapítás tárgyilagos mérceivel felülvizsgálta a kor áramlatait, mozgalmait és tévedéseit is, nem kötelezte el magát valamely bölcseleti iránynak, vagy társadalmi szemléletnek. Saját kinyilatkoztatott igazságainak alapján állva jótékony hatással igyekezett a mára rávilágítani, a kor súlyos problémáit az emberen keresztül megközelíteni. Nem kutatta azt, ami elválaszt, hanem mindenütt azt kereste, ami közös, ami egybekötés és ebben a kialakuló, egymást kereső közösségi tudatban akar az emberiség segítségére lenni, újból megnyitva az evangéliumi tanítás forrásait.

Végetért az egyháztörténelem első „aggiornamentós” zsinatja. Ilyen határozottan egyházi tanítás még nem nyúlt az emberhez és annak földi problémáihoz, nemcsak az egyén, hanem az emberi család, a nagy emberi közösség szempontjából, és nem volt még zsinat, amely okmányokban annyit beszélt volna „az igazság és szeretet lelkéről”, a Szentlélekről. A zsinat meg akart bennünket tanítani az ember és világának mélyebb és teljesebb üdvösségtörténelmi szemléletére, a közösségi ember új keresztény értékelésére. Az ember mint Isten teremtménye, isteni szikra hordozója, az értelem és a szív emberi családjának tagja, aki az emberi méltóság, a szabad emberi személy egyetemességén alapuló civilizáció és kultúra felépítésére hivatott, mint hívő pedig Krisztus testvére és társörököse, a mennyei Atya gyermekei, Krisztus testvéreinek testvére, a Szentlélek Isten temploma, a Krisztustól megváltott Isten népeinek, az egyháznak tagja, akiben a Szentlélek gyűjtja ki a szeretet tüzeit.

VI. Pál pápa a zsinat ünnepélyes záróülésén mondotta: Csak az ember szeretetén keresztül juthatunk el az Istenhez. Az Isten országa előkészítésére hivatott egyház földi küldetésének ez a sommás tétele. Ha minden ember arcán Krisztus arcát látjuk meg, akkor a mennyei Atyára találunk rá. A zsinat ismét megtanított bennünket arra, hogyan kell szeretnünk az embert: nem mint eszközt, hanem mint azt a célt, amely elvezet bennünket a legfőbb célunkhoz, Istenhez. A zsinat nemcsak pasztorális és ökumenikus, hanem az egymáshoz való küldetés, az apostolkodás „aggiornamentója” is volt. A szolgáló szeretet jegyében akarta az egyház minden tagját mozgósítani, mert Krisztusban minden embernek küldetése van a másik emberhez. A hívek is „tudatosabb cselekvésben így vesznek részt az egyház küldetésének teljesítésében.”

Az egyház vállalja „a szeretet lekötelezettségét az emberi történelem iránt”.

Aki a keresztény törvényt tökéletesen akarja teljesíteni, úgy kell cselekednie, mint Jézus.

A Megváltó életének utánzása nem csupán náncs a keresztény ember számára, hanem kötelesség.

Aki Krisztus nevét hordozza és Jézust Istennek, mesternek és úrnak ismeri el, annak hűséges követőjévé kell válnia.

Aki Jézus misztikus testének a tagja, Jézus életét kell élnie.

Aki szabadulást óhajt, annak Jézushoz kell hasonulnia, mert mindazok, akiket az Atya szerető tervében „eleve ismert, azokat előre arra rendelte, hogy hasonlókká váljanak Fia képmásához” (Róm. 8, 24).

Giovanni Rossi